

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

ОЛІЙНИК ВІКТОРІЯ АНАТОЛІВНА

УДК 76.05:655.3.066.11(477) “198/199”

**ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ
В ДИЗАЙНІ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ
1980–1990-х РОКІВ**

17.00.07 – Дизайн

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано у Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерства культури України.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства,
старший науковий співробітник
Школьна Ольга Володимирівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач, професор кафедри
образотворчого мистецтва

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Лагутенко Ольга Андріївна,
Національна академія образотворчого
мистецтва і архітектури,
завідувач кафедри теорії та історії мистецтва

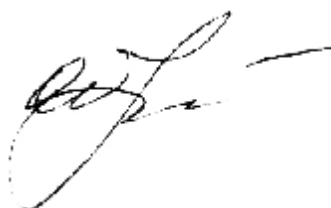
кандидат мистецтвознавства, доцент
Юхимець Гліб Миколайович,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
завідувач Відділу образотворчих мистецтв

Захист відбудеться 08 червня 2018 року о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.807.03 у Київському національному університеті культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36, ауд. 209.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв за адресою: 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36.

Автореферат розіслано 08 травня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради:

С. В. Оборська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Переломна доба 1980-х–1990-х років в Україні цікава розвитком дизайну книги як багатогранного і показового явища, оскільки у зв'язку з часовими особливостями є знаковим етапом для сучасного мистецтва в цілому і книжкового зокрема. У цей період зафіксовані зміни художньої мови дизайну книги, а також перехід від його класичних форм, пов'язаних, перш за все, із застарілими технологіями радянського поліграфічного виробництва, до активної комп'ютеризації всіх операцій додрукарської підготовки і тиражування книжкових виробів. Окреслені обставини спричинили перебудову цілої книговидавничої галузі, її переформатування, посилення ролі дизайнера як співавтора книги, вихід на нові стандарти друку, що сприяло вирішенню конкретних галузевих питань. З потужним розвитком інформаційних технологій (зокрема, з переведенням книги в електронний формат) зростає соціальна і мистецька значущість цієї наукової проблеми, котра полягає у збереженні традицій книжкового дизайну, ручної книжкової графіки, мистецтва української ілюстрації у теоретико-прикладному аспекті й має виняткове соціокультурне значення для нашої країни. Актуальність даної дисертації вбачається також у важливості подальшого впровадження її результатів у нових напрямках науково-практичної діяльності, дотичних до дизайну книги, і безпосередньо для розвитку вітчизняного книговиробництва як однієї з найперспективніших галузей промисловості.

Так, сучасний рівень розвитку книжкового дизайну в Україні, який став результатом трансформації індустріального суспільства в інформаційне, вимагає системного мистецтвознавчого аналізу і теоретичного обґрунтування його передумов, що не було здійснено до сьогодні. Тому наукове осмислення явища трансформацій образної системи в дизайні української книги 1980–1990-х років є доцільним і актуальним для сучасного мистецтвознавчого простору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. У контексті вивчення проблем книги як важливого духовного аспекту національної культури держави, що стало усвідомленою необхідністю для української наукової спільноти і набуло особливого значення після проголошення незалежності України, дана дисертаційна робота є складником цільової комплексної програми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтвах України» (Державний реєстраційний №0107U009539) і виконана згідно з планом наукової роботи кафедри дизайну та технологій.

Мета дисертації – визначення і зіставлення трансформаційних процесів образної системи в дизайні вітчизняних книжкових видань 1980-х–1990-х років (періодів кінця радянської доби та незалежності України), що передбачає реалізацію відповідних **завдань**:

– визначити складники і чинники формування образної системи вітчизняних книжкових видань останніх десятиліть ХХ століття;

- розглянути особливості художньо-образної мови української книги 1980-х і 1990-х років;
- охарактеризувати коло митців-дизайнерів, дотичних до діяльності провідних українських видавництв зазначеного періоду;
- простежити трансформаційні процеси образної системи в дизайні української книги 1980–1990-х років;
- з'ясувати авторські риси та основні творчі принципи провідних вітчизняних майстрів книги відповідної доби;
- окреслити, систематизувати та зіставити засоби і прийоми дизайну книги в Україні 1980-х і 1990-х років;
- простежити зв'язок трансформацій образної системи українських книжкових видань наприкінці ХХ ст. з соціокультурними тенденціями відповідного періоду.

Об'єкт дослідження: книжковий дизайн в Україні 1980–1990-х років.

Предмет дослідження: трансформації образної системи в дизайні вітчизняних книжкових видань означеного періоду.

Методи дослідження. В основу вирішення дослідницького завдання покладено загальнонаукові принципи наукової достовірності і всебічності, реалізовано *теоретичний* (мистецтвознавчий) і *практичний* (дизайнерський) підходи. Дослідження побудоване на міждисциплінарному інтегруванні історичного, філософського, культурологічного, мистецтвознавчого та дизайнерського методів.

У роботі використано такі основні наукові методи: герменевтичний (для вивчення предмета дослідження через його тлумачення у філософському сенсі й теоретичного презентування творчої індивідуальності митців), *аксіологічний* (для відбору потрібних об'єктів аналізу з огляду на їхню цінність для сучасної дійсності); *порівняльно-історичний* (для розгляду мистецького явища у контексті зазначеного історичного періоду за допомогою зіставлення відповідних даних суміжних часових відрізків), *хронологічний* (для забезпечення логічної поступовості в аналізуванні); *історико-культурний* (для розробки наукової проблематики в аспекті змін «клімату» культурного простору), *іконографічний* (для об'єктивної оцінки візуального художньо-графічного матеріалу); *класифікаційний та зіставно-типологічний* (для систематизації та сортування отриманих результатів); метод *мистецтвознавчого аналізу* (для визначення та зіставлення художньо-образних характеристик артефактів), метод *інтерв'ювання* (для отримання необхідної інформації від безпосередніх учасників книготворчого процесу).

Хронологічні межі дисертації зумовлені темою дослідження і охоплюють 80–90-ті роки ХХ століття як перехідний етап між двома різними моделями соціокультурного життя у результаті зміни соціально-політичної системи. Ретроспекції щодо інших хронологічних періодів пов'язані із особливостями історичних, політичних і соціокультурних умов розвитку книжкового дизайну в Україні.

Територіальні межі дослідження окреслюються теренами УРСР у 1980-ті роки та незалежної України 1990-х років.

Джерельна база дослідження включає артефакти фондів Національного музею книги і друкарства України, Національного художнього музею України, Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України; архівів видавництв «Дніпро», «Веселка», «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Український письменник», «Мистецтво», «Наукова думка»; Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, каталогів виставок Національної спілки художників України, приватних колекцій ілюстрацій та книг у м. Київ, м. Львів тощо, а також матеріали особистих інтерв'ю з художниками-графіками, дизайнерами та видавцями відповідного часового періоду.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження визначається наступними позиціями:

Уперше:

- сформульовано особливості художньо-образної мови української книги 1980-х і 1990-х років на основі теоретико-методологічних засад мистецтвознавства і дизайну;
- визначено складники і чинники формування образної системи у вітчизняному книжковому дизайні останніх десятиліть ХХ століття;

Поглиблено:

- вивчення трансформаційних процесів образної системи в дизайні української книги 1980–1990-х років;

Уточнено:

- характеристику кола митців-дизайнерів, дотичних до діяльності провідних українських видавництв зазначеного періоду, окреслено їхню роль для розвитку вітчизняного дизайну книги.

Обґрунтовано:

- зв'язок трансформацій образної системи книжкових видань в Україні наприкінці ХХ ст. з соціокультурними тенденціями відповідного часового відрізка.
- систематизацію авторських рис й основних творчих принципів провідних вітчизняних майстрів книги аналізованої доби;
- зіставлення засобів і прийомів дизайну української книги 1980-х і 1990-х років.

Набули подальшого розвитку:

- принципи дизайн-проектування та вибору виражальних засобів у галузі вітчизняного книготворення в результаті впровадження порівняльних образно-змістових і художньо-стилістичних характеристик дизайну книги аналізованого періоду.

Практичне значення дослідження. Здійснена наукова робота цінна для фахівців-практиків книговиробничої галузі, а також є базовим матеріалом для написання лекційних курсів з дизайну книги профільних навчальних закладів, укладення навчальних посібників, підручників, вітчизняних енциклопедій і

словників. Результати дослідження можуть також використовуватися в якості інформативного й методично-репрезентативного матеріалу в практичній та навчальній діяльності дизайнерів, мистецтвознавців, культурологів, видавців. Крім того, основні положення даної дисертації можуть доповнити розділи історії українського мистецтва (української графіки), історії дизайну і бути використаними для підготовки публікацій, присвячених творчості дизайнерів і художників-графіків України.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею. Наукові положення, узагальнення й висновки дослідження належать авторові роботи. Всі наукові публікації з теми дисертації є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри мистецтвознавства Київського національного університету культури і мистецтв, а також були оприлюднені на конференціях, зокрема, *міжнародних*: Міжнародна науково-методична конференція «Дизайн-освіта в Україні: сучасний стан, перспективи розвитку та євроінтеграція», Харків, 2–4 листопада 2011 року; XV Міжнародна науково-практична конференція з проблем видавничо-поліграфічної галузі, Київ, 21 березня 2012 року (опубліковано тези); Міжнародна науково-практична конференція «Візуальна комунікація у соціокультурній динаміці», Казань, 23 жовтня 2014 року (опубліковано тези); XXII Міжнародна науково-практична конференція з проблем видавничо-поліграфічної галузі, Київ, 27 квітня 2016 року (опубліковано тези); III Міжнародна науково-практична конференція «Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії», Київ, 21–22 березня 2018 року (опубліковано тези);

та *всеукраїнських*: Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Роль митця і традиційних інститутів мистецтва за умов всезростаючого впливу культурних індустрій», Київ, 23–24 грудня 2009 року; Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Українська культура XXI століття: стан, проблеми, тенденції», Київ, 22 грудня 2010 року (опубліковано тези); Всеукраїнська науково-практична конференція «Візуальні комунікації у формуванні особистості і соціуму», Київ, 5–6 квітня 2017 року (опубліковано тези).

Публікації. Основні положення дисертації і результати дослідження викладені у 15 одноосібних публікаціях, 7 з яких видані у наукових фахових періодичних виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, ще 7 – у збірках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою дослідження та логікою викладення одержаних результатів. Робота складається зі вступу, трьох розділів (поділених на підрозділи), висновків, списку використаних джерел (227 найменувань), глосарію та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 334 сторінки, з яких основний текст займає 164 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету і методологію, а також окреслено хронологічні й територіальні межі. На основі цих позицій сформульовано дослідницькі завдання, окреслено джерельну базу, наукову новизну і спрогнозовано практичне значення дисертації.

У **Розділі 1 – «Трансформації образної системи в дизайні української книги 1980–1990-х років як предмет наукового осмислення»**, що містить три підрозділи, аналізується стан наукової розробки теми, розкриваються основні джерела і методологія дослідження, характеризується його джерельна база.

У підрозділі 1.1. – *«Історіографія дослідження»* – подано результати аналізу наукової літератури з порушеної проблеми, що дало змогу з'ясувати конкретні досягнення науковців-попередників у цій галузі, систематизувати й узагальнити фактичний матеріал і виокремити нерозкриті до сьогодні питання.

З'ясовано, що до цього часу дослідники і практики мистецтва книги у своїй діяльності переважно послуговувалися роздрібними назвами окремих етапів книготворення (ілюстрування, макетування, набір тощо) і, відповідно, майже не розглядали їх зміст комплексно, як єдиний дизайнерський процес. Або вивчали його окремі аспекти. Тому мистецтвознавчі розвідки здебільшого торкалися показових явищ і процесів розвитку української книжкової графіки. Основними роботами, предмет наукового інтересу в яких так чи інакше стосувався напряму даного дослідження, є публікації вітчизняних мистецтвознавців О. Авраменко (висвітлення проблем становлення й розвитку ілюстрування дитячої книги в Україні, а також змін в українському образотворчому мистецтві 1950-х – початку 1990-х років), О. Лагутенко (узагальнення історії української графіки ХХ століття), О. Ламонової (розгляд книжкової графіки представників київської школи з кінця 50-х років ХХ століття), Р. Яціва (презентація львівської графічної школи у контексті мистецтва ХХ століття та етновиміру української графіки). Теоретико-методологічні положення структурно-композиційної будови книги та наукові обґрунтування синтетичності книжкового організму представлені у базових працях В. Фаворського, О. Сидорова, М. Кузьміна, Я. Чихольда, М. Большакова, Ю. Герчука, Б. Валуєнка й інших. Суттєво доповнили теоретичну базу дослідження наукові розвідки з історії та теорії української культури, мистецтва й дизайну М. Станкевича, С. Безклубенка, Л. Соколюк, М. Селівачова, О. Петрової, В. Даниленка, Г. Скляренко, О. Голубця, В. Сидоренка, О. Шкільної та інших. Деякі дослідники (зокрема, В. Криштопайтис, В. Шевченко, О. Яремчук, О. Грищенко, М. Єфімова, К. Касьяненко, О. Храмова-Баранова, Л. Зайко, А. Лойченко, М. Токар та інші) приділяли увагу висвітленню окремих питань типографіки й українського книжкового дизайну, що лише частково відобразило ситуацію у хронологічних межах даної дисертації. Публікації іноземними мовами, де

висвітлюються теоретико-практичні аспекти книжкової справи, в тому числі європейські підходи, реалізовані у мистецтві книги (Я. Чихольд, Я. Хочулі, Р. Кінросс, М. Бруно, Я. Беттлі, М. Вінклер та інші), також виявилися дотичними до даної наукової проблеми. В цілому, опрацьований матеріал допоміг сформулювати уявлення про вітчизняну книжкову культуру аналізованого періоду і окреслити траєкторію подальшого дослідження.

У підрозділі 1.2. – «*Джерельна база*» – подано результати аналізу різних джерел, що є основою дослідження. Тобто вивчення трансформацій образної системи у книжковому дизайні через її складники (ілюстраційний матеріал, декор, макетні особливості, верстку, типографіку, внутрішню архітектоніку, поліграфічні характеристики) стало можливим завдяки опрацюванню колекцій книжок, зібраних у профільних музеях, видавництвах, бібліотеках тощо. Додатковим джерелом інформації в роботі виступають художні ескізи, оригінальні графічні аркуші, спогади майстрів книги та супровідна архівна документація, що хронологічно фіксувала книготворчий процес в Україні останніх десятиліть ХХ століття.

Так, основними компонентами джерельної бази даної дисертації можна вважати дві групи джерел. У першу чергу, це колекції книжок Музею книги і друкарства України, де зберігаються безпосередньо зразки вітчизняної книжкової продукції різних років і регіонів видання. Не менш важливими для даного дослідження є архівні матеріали видавництв, які активно функціонували на українській території упродовж 1980-х – 1990-х років і, відтак, є показовими для цього періоду. А також натурні взірці відповідного часу з книжкових зібрань Національної бібліотеки України імені Я. Мудрого, Відділу образотворчих мистецтв Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського тощо.

До другої групи джерел, значущих у розрізі вивчення даної теми, належать фонди Національного художнього музею України, де сьогодні наявні кращі роботи вітчизняних книжкових ілюстраторів, а також експозиційні одиниці й каталоги виставок книжкової графіки. Окрім музейних збірок, велику цінність мають справи Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, що містять документальні підтвердження деяких знакових явищ в українській книжковій культурі, а також фотовідбитки артефактів.

У підрозділі 1.3. – «*Методологія і понятійно-термінологічний апарат дослідження*» – розкрито основні методи наукового пізнання проблематики дисертації та уточнено базові поняття і терміни задля уникнення можливих різночитань у терміносистемі.

У ході дослідження було використано наступні методи наукового пізнання: загальнофілософські (герменевтичний, аксіологічний), історичні (порівняльно-історичний, хронологічний), культурологічний (історико-культурний), мистецтвознавчі (іконографічний, зіставно-типологічний, класифікаційний, метод мистецтвознавчого аналізу) та метод інтерв'ювання.

В українській терміносистемі графічного дизайну (і книжкового дизайну зокрема), де налічуються сотні дефініцій і термінів, що визначають засоби й інструменти, котрі використовуються у цій галузі мистецтва, процеси та їхні результати, техніки виконання тощо, було визначено базові поняття для даної дисертації: українська книга, ілюстрація, художній образ, образна система, дизайн книги, концепція видання, творчий принцип, архітектура й архітектоніка книги.

Так, книгу визначено як самостійно існуючий, зафіксований у будь-якій матеріальній формі літературний твір наукового, прикладного або художнього характеру, обсягом не менше 48 сторінок (або 120 000 друкованих знаків, або 125 кілобайтів інформації), що призначений для читання і має суспільне значення (за В. Коссовим). Термін «книжкова ілюстрація» – зображення, що пояснює чи доповнює текст – вжито у даній дисертації саме у такому прямому розумінні. Художній образ тут розглядається як створений у процесі особливої творчої діяльності за специфічними законами мистецтва образ дійсності. Поняття «образна (художньо-образна) система книги», провідне для даної роботи, ще не знайшло чіткого визначення у науці саме в такому вираженні (ймовірно, через свою комплексність і змістову ємність) й у довідковій літературі подається лише частково. У ході дослідження воно використовуватиметься, передусім задля багатокомпонентної категорії мистецького аналізу книжкового оформлення, що складається з елементів книжкового ансамблю (композиційні особливості, тип верстки, ілюстративний матеріал, шрифт тощо) і сукупності графічних зображувально-виразних одиниць. Під концепцією книжкового видання вбачаємо сукупність взаємозв'язаних і взаємообумовлених ознак майбутньої книги, точка зору на яку визначається в ході дизайнерсько-редакторського аналізу початкової інформації, вимог до майбутнього видання, що висувуються, й обґрунтування його характеристик. Поняття «дизайн книги», що інколи вживалося окремими науковцями у контексті книжкової справи (В. Фаворським, В. Лазурським тощо) з середини минулого століття, викликаючи полеміку, є надзвичайно важливим для даної дисертації як назва багатоетапного творчого процесу створення книги. Тобто дизайн книжкової продукції розглядатиметься у двох основних аспектах будови образної системи книги – архітектурній та архітектонічній. При цьому під «архітектурою книги» будемо розуміти зовнішню конструкцію видання, а «архітектонікою книги» позначимо її внутрішньоструктурні зв'язки і художньо-образні характеристики, утворені ними. Дефініція «творчого принципу» розкривається як сукупність мистецьких уподобань і світоглядних характеристик певного автора, які з часом можуть змінюватися. У контексті проблематики даної дисертації це поняття є однією з визначальних аналітичних категорій, оскільки містить показові часові ознаки дизайнерських рішень книжкового простору.

У **Розділі 2 – «Дизайн української книги останніх десятиліть ХХ століття у контексті мистецького аналізу»**, який складається з трьох підрозділів, висвітлюються концептуальні погляди на проектування

відповідних зразків книжкової продукції та їхнє оцінювання у розрізі існуючих теоретико-практичних засад мистецького аналізу.

У підрозділі 2.1. – *«Архітектура й архітектоніка вітчизняних книжкових видань 1980–1990-х років»* – здійснено аналіз показових творів книжкового мистецтва в Україні 80–90-х років минулого століття у двох основних площинах візуалізації – архітектурній та архітектонічній. Розглядаючи книжкову продукцію цього періоду в аспекті її зовнішньої конструкції варто відзначити, що українська книга 1980-х років представлена зразками, здебільшого позбавленими додаткових зовнішньоконструктивних оздоблень, окрім суперобкладинок. Винятком є лише фундаментальні серійні та подарункові видання у футлярах і дитяча ігрова книжка, де конструкторське рішення допускає чимало варіантів.

У результаті аналізу зовнішньої конструкції української книги 1990-х років відзначається суттєве спрощення архітектури видання до обов'язкового мінімуму (з метою зменшення поліграфічних витрат). Економією також пояснюються відмова від якісних матеріалів, популярність так званого «кишенькового» формату книжок у м'якій обкладинці тощо. Лише наприкінці 90-х років минулого століття, коли помічається загальне відродження книгарства в Україні, можна говорити про урізноманітнення архітектури книги. Найпершими цю тенденцію презентують дорогі ексклюзивні видання, проекти яких виконані дизайнерами нової формації із застосуванням інноваційних технологій. Серед таких має місце етностилізація. У цілому відзначена поступова стабілізація просторового дизайну книжкової продукції цього часу в аспекті комфортності користування.

Внутрішня будова книги, забезпечена співвідношенням ілюстративного матеріалу в усіх його можливих проявах (заставки, мініатюри, екслібрис, розвороти тощо), різноманітних вклейок (ноти, рукописи тощо) і структурованої текстової частини, наприкінці ХХ століття характеризувалася широкою варіативністю, яка дещо знизилася у період з 1991 по 1995 роки. Реалізацію архітектонічних зв'язків у межах об'єкту даного дослідження також було простежено окремо на книжковому матеріалі суміжних десятиліть 1980-х та 1990-х років.

Як виявилось, ідеї архітектонічної організації відповідних книжкових видань розрізняються між собою смисловим наповненням, естетичним настроєм і багаторівневістю відношень за рахунок дотримання високих стандартів художнього оформлення у радянський час. Адже на початку 1990-х років кількість книжкової продукції в Україні домінувала над якістю самої книги, що стало результатом низки причин, основні з яких – комерціалізація видавничої галузі й освоєння інноваційних технологій. І цей факт, як впливає, рівноцінно позначився на архітектурі й архітектоніці книги.

У підрозділі 2.2. – *«Формування художньо-образної системи української книги 80–90-х років ХХ століття»* – визначено і систематизовано складники художньо-образної системи книги, а також чинники впливу на її формування. Зокрема, було з'ясовано, що 1980-ті роки характеризувалися перевагою класичної

традиції книжкового оформлення. Тобто, відзначено домінування ілюстрацій у книзі, широке використання оздоблювальних елементів, популярність друкарських технік у книжковій графіці (особливо офорту), акцентування рукотворності зображень. Частина книжкових артефактів кінця радянської доби має специфічні риси агітаційного мистецтва, що передбачало введення до книжкового художнього оформлення символів радянської влади, візуалізацію ідеалізованої реальності тощо.

Натомість, у 1990-ті роки вищенаведені характеристики поступово нівелювалися у результаті заміни усталених книговидавничих пріоритетів ознаками прагнення творчої свободи у дизайні книги і виразності національної компоненти у художньо-образній системі видань. Загалом, художній образ книги цього періоду можна визначити як неоднорідне і полістилістичне мистецьке явище, цілком логічне для перехідної доби. Адже, за даними аналізу, книзі 1990-х років у цілому притаманні такі риси: ілюстраційна збіднілість, композиційна й апаратна спрощеність, експериментальність у дизайн-оформленні тощо. Паралельно також зафіксовано зразки книжкового мистецтва, що втілювали його найновіші досягнення і тому вирізнялися рисами елітарного продукту на тлі загально-масових видань.

У підрозділі 2.3. – *«Проектувальні процеси та мистецькі технології у розвитку вітчизняної книги кінця ХХ століття»* – охарактеризовано процес книготворення в Україні означеного періоду з урахуванням часових особливостей. Аналізу підлягали графічні засоби художньої виразності, авторські підходи, мистецькі прийоми і дизайн-оформлення книги в цілому. Відтак, варто зауважити відмінності організації проектувального циклу робіт у книжкових видавництвах окресленого періоду при порівнянні суміжних десятиліть, що відбулося у зв'язку із переходом на новий етап розвитку книжкової індустрії в країні. Тобто, загалом вітчизняні книжкові видання 1980-х років були продуктом командної діяльності ілюстраторів, дизайнерів і видавців, де складно розмежувати авторський внесок кожного фахівця. Натомість, від початку 1990-х років у книговидавничій галузі України спостерігалось посилення ролі дизайнера як головного творця і візуалізатора концептуальної ідеї художнього оформлення книги. Причиною таких реформацій стало впровадження електронного інструментарію й нового обладнання у видавничій галузі, що спростило проектувальні процеси і дало можливість створювати високоякісну в усіх розуміннях книгу. Так, українське книжкове видання остаточно змінило власний імідж, перетворившись, з одного боку, на комерційний продукт, а з іншого – на елітарний.

У **Розділі 3 – «Етапи трансформацій образної системи української книги 80–90-х років ХХ століття»** – відображено поетапні зміни в образній системі вітчизняних книжкових видань аналізованого періоду на прикладах конкретних робіт.

У підрозділі 3.1. – *«Графічна мова української книги 1980-х років: підготовчий етап»* – проаналізовано специфічні художні ознаки книжкового

дизайну в Україні наприкінці радянського періоду, що стали передумовою подальших радикальних трансформацій у цій сфері. На основі визначених рис окреслений часовий відрізок класифіковано як підготовчий етап у вітчизняній книжковій індустрії і обґрунтовано таку періодизацію.

Як відомо, у радянський період у творчо-організаційному відношенні українське малярство (і книжкова графіка в т.ч.) розвивалось осторонь світових мистецьких тенденцій. При цьому стосунки між споживачами продукції мистецтва і самими митцями були жорстко регламентовані державою, що відповідно відображалось на художніх якостях мистецьких робіт. Книжкове оформлення у повному обсязі свого циклу перебувало у неоднозначній позиції, коли з одного боку вимагалось певне його ідейне наповнення, а з іншого – виконання державного замовлення в запланованій кількості й у конкретний термін. Тобто, діяльність видавничих підприємств у той час характеризувалася потужністю, стабільністю і прогнозованістю, а книжкова продукція у певному сенсі мала риси агітаційного мистецтва, що позначалося типовістю графічної мови. Але обмеження творчої свободи майстрів книги та їхня залежність від державного замовлення частково компенсувалися гідними умовами праці та пристойним фінансовим забезпеченням.

На основі вивчення ілюстраційних першоджерел – графічних аркушів художників книги Г. Гавриленка, Георгія та Сергія Якутовичів, В. Юрчишина, М. Стороженка, І. Остафійчука, В. Перевальського, – було відзначене їх «висококласне» виконання у кращих традиціях графічного мистецтва відповідних художніх шкіл. Подібний ілюстративний матеріал, без сумніву, викликає у читача необхідні для сприйняття літературного твору емоції, зацікавлює, виховує художній смак і, разом з іншими елементами книжкового апарату, створює гармонійний образ книги у цілому.

У підрозділі 3.2. – *«Трансформування художнього образу вітчизняної книги на тлі політичної нестабільності в Україні 90-х років ХХ ст.»* – подано результати аналізу відповідних зразків книжкового мистецтва як відбитків часових соціокультурних зрушень у країні. Цей період охоплює наступні трансформаційні етапи, які описані у двох відповідних пунктах підрозділу: **«Адаптивний етап (1990–1995 роки)»** і **«Стабілізаційний етап (1996–1999 роки)»**.

Визначальним рушійним важелем трансформацій у вітчизняному книжковому дизайні **адаптивного етапу** стало проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року. Адже саме відтоді у країні запанували інші механізми фінансування культурного розвитку (створювалися благодійні фонди, культурні товариства, об'єднання митців, зароджувалася діяльність меценатів), що не могло замінити колишньої повноцінної державної підтримки. Відбулася комерціалізація культури, і це, зрештою, стає причиною тяжіння до створення низькопробного, але прибуткового мистецького продукту. Книжкова справа не стала виключенням: пригальмована у силу обставин діяльність видавництва згодом компенсувалася збільшенням тиражування книжкової

продукції низької якості, яка мало нагадувала витвір мистецтва. При цьому лише кілька видавничих підприємств, найпотужніших за радянських часів на території України (зокрема, «Наукова думка», «Дніпро», «Мистецтво», «Веселка»), дійсно змогли адаптуватися у нових умовах і продовжили випускати книжки.

У композиційному впорядкуванні книжкові видання 1990–1995-х років здебільшого втрачають колишні конструктивізм і класичну подачу, архітектурні мотиви також стають рідкістю у художньому оформленні. Крім того, на задній план відходять декоративне оздоблення, фактурність, використання книжкового формату в якості художнього прийому, що з часом все меншу роль відіграють у створенні іміджу книги.

З появою і розвитком комп'ютерних технологій на початку 1990-х років змінилися не тільки кількісні, а й якісні співвідношення між художньо-творчими і технолого-виробничими чинниками графічного дизайну. У нових умовах практично всі дизайн-процеси були оцифровані й пристосовані під електронний інструментарій. При цьому спеціальні програмні пакети, новітні пристрої, що забезпечують художньо-творчу дизайнерську практику, швидко удосконалювалися, вимагаючи такої ж динамічності від користувача. Так виникла суперечлива ситуація, коли замість очікуваного прогресу у книговидавничій сфері відбулося тимчасове гальмування, адаптація внаслідок тривалого освоєння дизайнерами модернового інструментарію. Адже представники старшого покоління майстрів книжкової справи не могли швидко переналаштуватися на інший темп роботи і продовжували діяльність за класичним зразком. А затребувані виробництвом майстри-початківці, технічно опанувавши новомодні методи поліграфічної галузі, не мали необхідної професійно-художньої бази. Так, першими верстальниками книг у видавництвах від початку часів незалежності були здебільшого студенти або випускники факультету інформатики чи програмування, оскільки досконало володіли комп'ютерними програмами. Саме цей факт є причиною відсутності у більшості тогочасних книжкових видань рис справжньої художності.

Тим не менше, вже з середини 1990-х років (**стабілізаційний етап**) у галузі вітчизняної книжкової індустрії фіксуємо яскраво виражений прогресивний рух – як результат попередньої художньо-технологічної адаптації, що відбулася успішно. А приблизно з 1997 року арсенал художника-графіка поповнюється цікавим інструментарієм, і це призвело до урізноманітнення книжкового дизайну і появи численних авторських технік. Ілюстрації та художнє оформлення видань відтепер різнилися між собою не тільки художніми засобами та прийомами виразності, а й специфікою творчої манери дизайнерів, застосованими художніми інструментами обробки зображень, а інколи – й матеріалами для їх створення. Як приклад такого явища, у дисертації наведено графічні аркуші художників книги нової формації Владислава Єрка та Костянтина Лавра, а також зразки готової книжкової продукції видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», що визнаються експертами як високоякісна,

прогресивна книга. Крім того, завдяки новим технічним можливостям посилили своє значення у книжковому ансамблі виразні прийоми верстки текстово-зображувальних блоків і шрифтового набору, закріпився композиційно-графічний зв'язок всіх елементів. Зокрема, стала більш доступною й якісно виконаною багатоколонна верстка великоформатних видань.

У підрозділі 3.3. – «Здобутки української книжкової графіки кінця ХХ століття як передумова розвитку сучасного дизайну книги» – розкрито авторські концепції провідних майстрів книги досліджуваного періоду, названо знакові імена і роботи, охарактеризовано художні досягнення книжкового дизайну, окреслено подальші перспективи розвитку книжкової справи в Україні.

Як видно, складна політична ситуація 1980-х років, що згодом призвела до розпаду СРСР, неоднозначно вплинула на розвиток книжкового мистецтва в Україні і розмежувала його історію на «до» і «після». При зіставленні графіки вітчизняної книжкової продукції двох останніх десятиліть минулого століття явно простежуються яскраві розбіжності у художній якості та концептуальній наповненості, у поліграфічному виконанні й творчо-організаційному підході тощо. Ідеологічна спрямованість і суворе дотримання правил цензури книжкового мистецтва вісімдесятих років втратилося в оновленій книзі наступного десятиліття. Натомість, з'явилося поняття так званої «продукції масового споживання» як категорія оцінки культури книги. Відповідно змінився і комунікаційний посил книжкових ілюстрацій, що кодували для читача абсолютно нову інформацію.

Так, у процесі дослідження було визначено позитивні, негативні й нейтральні зрушення у вітчизняному мистецтві книги аналізованого періоду, серед яких домінуючими в цілому виявилися негативні ознаки. Цей факт свідчить про складність загального трансформаційного процесу і тим увиразнює лінію розвитку образної системи української книги до сучасного рівня.

ВИСНОВКИ

1. Складниками образної системи української книги кінця ХХ століття є всі зовнішні і внутрішні традиційні елементи книжкового блоку (від зображувальних до текстових). Основними з них, що виконували домінуючу образотворчу роль у цей період, можна вважати ілюстративний матеріал, дизайн-оформлення, архітектуру видання, шрифтове і макетне рішення.

Групу основних чинників формування художньої образності книги становлять:

- політико-ідеологічні (зрушення політичного характеру, зміна пріоритетів в ідеології держави);
- економічні (кризові ситуації та інші явища у бюджетній системі й фінансуванні певних галузей виробництва);
- соціокультурні (вимоги суспільства до книги та її функцій у соціумі);

- технологічні (технічні можливості поліграфічної галузі, оновлення технологічних процесів створення книги);
- історичні (традиції книжкової справи, специфіка розвитку в умовах конкретного історичного періоду);
- мистецькі (часові особливості формування художнього смаку, особистість конкретного митця – з його освітою, досвідним багажем, а також мистецькі вподобання, поняття естетичного тощо).

2. Встановлено, що український книжковий дизайн двох суміжних десятиліть (1980-х і 1990-х років) якісно відрізнявся. Книга 1980-х років у цілому позначена глибокою художністю, образною символічністю, тяжінням до творчої свободи, рукотворністю, використанням класичних графічних технік і засобів виразності. Основними носіями атракції у таких виданнях були ілюстрації, шрифт, фактура, верстка, конструктивне рішення. Натомість, вітчизняні книжкові видання 1990-х років, під впливом різних факторів втративши колишні орієнтири мистецтва книги, відзначалися відмінними оновленими художньо-образними характеристиками. Зокрема, проаналізовані артефакти свідчать про композиційно-архітектурну спрощеність, творчу «вседозволеність», художнє «здешевлення». Категорія традиційності в українській книжковій графіці у цей час набула особливого, більш показового значення, що було обумовлено змінами у ментальності новоутвореної унітарної країни. Адже активний розвиток національної орієнтованості мистецтва книги цього періоду, зростання рівня загального духовного розвитку нації, зміна пріоритетів в образотворчості й ролі системи державного управління у мистецькій сфері вплинули на появу в художньому образі книги традиційно-національних рис.

3. На основі аналізу творчості художників-графіків і митців-дизайнерів, дотичної до аналізованого у даній дисертації періоду, було укладено реєстр визначних українських майстрів книги, які періодично співпрацювали з провідними вітчизняними видавництвами. Це, зокрема, А. Базилевич, І. Вишинський, Г. Галинська, В. Гарбуз, Г. Гармидер, В. Гордійчук, О. Губарев, О. Данченко, М. Деревус, В. Єрко, О. Івахненко, М. Компанець, В. Куткін, К. Лавро, О. Лисенко, В. Лопата, В. Масик, В. Мітченко, І. Остафійчук, В. Перевальський, О. Петренко-Заневський, В. Пінігін, В. Семенюк, М. Стороженко, М. Стратілат, Ю. Чаришніков, К. Штанко, В. Юрчишин, Г. Якутович, О. Якутович, С. Якутович.

4. Трансформації образної системи в дизайні української книги 1980–1990-х років – показове явище у розвитку вітчизняного книготворення, що умовно можна розподілити на три етапи. Причиною відповідних процесів стали культурно-політичні зрушення в Україні у результаті проголошення незалежності, зняття ідеологічного тиску з усіх сфер життя, роздержавлення видавництв тощо. Перший етап – підготовчий – обмежений 1980-ми роками і полягає у комплексному налаштуванні образної системи української книги до майбутніх змін внаслідок потерпання художників від ідеологізованого тиску влади і тяжіння до національного самоствердження. Другий етап – адаптивний – умовно

тривав протягом 1990–1995 років і сформувався, переважно, у результаті складного поступового опанування прогресивного дизайнерського інструментарію на фоні нового самоусвідомлення митців. Третій етап – стабілізаційний – реалізувався вже з 1996 року, остаточно позначивши і закріпивши численні видозміни у художній образності книжкових видань (позитивні, негативні і нейтральні).

Зокрема, починаючи з 1991 року у мистецьких колах в Україні зафіксований перехід від повного контролю до свободи у творчості. Цей факт, разом із комерціалізацією мистецтва, спричинив розподіл нових книжкових видань на так звану «продукцію масового споживання» й «елітарну продукцію». Крім того, звичка до чітких меж цензури та шаблонних форм радянських часів призвела до примітивності творчого мислення деяких митців. Так, тиражування видань низької якості за спрощеними естетично-поліграфічними нормами стало причиною тимчасового гальмування розвитку дизайну книги в Україні. Хоча цей період, водночас, виявився стартом для сучасного прогресивного етапу у книговидавничій галузі, якісно відмінного від попередніх.

5. Серед основних творчих принципів провідних вітчизняних майстрів книги 1980-х років домінували соцреалістичні догмати. Розглянуті артефакти, що презентують заключну декаду радянської доби в Україні, вказують на досить чіткий розподіл організації творчої діяльності митців у галузі книговиробництва на індивідуально організовану і службово орієнтовану. Тобто, художники вже на початку роботи над новим виданням усвідомлювали його суспільну роль, передбачену змістом (класичний літературний твір чи сучасний ідейно спрямований текст), і розробляли відповідну дизайн-концепцію. При цьому держава-замовник отримувала очікуваний результат у вигляді книжкової продукції типових художніх образів.

Вже наступного десятиліття ситуація змінилася на користь творчої свободи, що передбачала звільнення митців від певних художніх «рамочок». З цього часу художники зверталися до етностилістичних мотивів книжкового оформлення, шукали власну художню мову. Так, дизайнери книги в Україні 1990-х років, окрім свободи у виборі дизайнерської концепції, отримали розширену палітру застосовуваних мистецьких технологій, тяжіння до вираження національної самосвідомості, співіснування в одному просторі високомистецьких і примітивних дизайн-розробок.

Окремі митці намагалися увиразнити загальну еволюцію розвитку мистецтва книги за рахунок авторської манери виконання. Означена тенденція прослідковується у роботах видатних художників української книги аналізованого періоду В. Юрчишина (ручна орнаменталізація видань), І. Остафійчука (колеристична енергетика зображень), О. Івахненка (глибока етномотивація ілюстрацій), В. Лопати (монументальна характерність творчого почерка), К. Лавра (створення стилю персонажів українських казок), В. Єрка (максимальна фотореалістичність зображень) та інших.

6. Як було з'ясовано, у 1980-х роках українські майстри книги у межах ГОСТу послуговувалися класичними дизайнерськими засобами і прийомами у процесі ручного виконання всіх етапів додрукарської підготовки (стилізація, орнаментация, імітація фактури у процесі декорування видань, урізноманітнення книжкової конструкції тощо). Від початку 1990-х років у видавництвах поступово впроваджувалися інноваційні методи роботи, що передбачали освоєння комп'ютерних програм для електронної верстки книг, обробки зображень, створення шрифтів, досягнення потрібних візуальних ефектів. У результаті змінився емоційно-образний лад книжкового оформлення, урізноманітнилося тактильне і зорове сприйняття друкованої поверхні, наділивши поліграфічні зразки специфічними якостями поєднання виробничих функцій з ознаками «художності» і «рукотворності».

Так, наприкінці минулого століття в аналізі книжкових видань України провідне місце поступово займає художньо-образна виразність дизайнерського вирішення з усіма елементами (шрифт, декор, ілюстрації, набір, верстка). На відміну від попередніх років, коли ілюстрація все ж зберігала власну художню самодостатність, разом із розширенням можливостей дизайну ілюстративний супровід літературного твору набуває іншого змісту – більш декоративного, прив'язаного до загальної образності видання. Крім того, з освоєнням графічних програм для дизайнерів книги стала реальною робота з модульною сіткою в електронному форматі, що суттєво розширило варіативність верстки, уможлививши її складні, багатоколонні, членовані форми. Особливо цінним це досягнення виявилось при проектуванні технічних, довідникових, історичних і подарункових видань.

7. Встановлено, що трансформації образної системи книжкових видань в Україні останніх десятиліть ХХ століття мали зв'язок із соціокультурними тенденціями відповідного періоду. Оскільки митець, виконуючи одну з найголовніших своїх цілей – формування системи естетичних цінностей, паралельно фіксує у своїй творчості сучасний для нього оточуючий світ, традиції, взаємозв'язки тощо. І при цьому, безумовно, пропускає творчу ідею крізь призму власного емоційного сприйняття.

Радикальна структурно-політична перебудова держави на початку 1990-х років розгалузила її історію на два різних періоди, що відобразило й на мистецтві книги. Тому якісно інший продукт вітчизняної книговиробничої галузі, який ми маємо зараз, – це результат складної взаємодії різних факторів, безпосередньо мистецьких і соціокультурних. Адже окреслені обставини спричинили перебудову цілої галузі, її переформатування, посилення ролі дизайнера як співавтора книги, що забезпечило вихід на нові стандарти друку й надалі сприяло розвитку книжкового дизайну в Україні.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України та у періодичних виданнях інших держав

1. Oliynyk V. Book Design in Ukraine in the Late 20th Century // Eureka: Social and Humanities. Tallinn, 2017. Vol. 6. P. 52–58.
2. Олійник В. Принципи використання етностилістичних художніх засобів в українській книжковій графіці // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. пр. – К.: НАККіМ, 2016. Вип. 30. С. 193–202.
3. Олійник В. До проблеми вивчення української книжкової графіки кінця ХХ ст. (на матеріалах фондів музею книги і друкарства України) // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр. Рівне: Рівненський держ. гуманіт. ун-т, 2013. Вип. 19 (том 1). С. 126–132.
4. Олійник В. Книжкова графіка Сергія Якутовича // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр. Рівне: Рівненський держ. гуманіт. ун-т, 2012. Вип. 18 (том 1). С. 152–157.
5. Олійник В. Основні тенденції розвитку книжкової графіки в Україні (80-90-ті рр. ХХ століття) // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. пр. – К.: НАККіМ, 2012. Вип. 22. С. 225–231.
6. Олійник В. Сучасний погляд українського художника-ілюстратора на оформлення дитячої книги (на прикладі творчості Костя Лавра) // Вісник ХДАДМ: зб. наук. пр. Харків, 2011. № 7. С. 146–149.
7. Олійник В. Виховні можливості дитячої книги як результат співпраці письменника і дизайнера-графіка // Вісник КНУКіМ: зб. наук. пр. – К.: КНУКіМ, 2011. № 24. С. 152–161.
8. Олійник В. Давня книга як один із найяскравіших зразків українського мистецтва // Вісник КНУКіМ: зб. наук. пр. – К.: КНУКіМ, 2010. № 23. С. 150–157.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Олійник В. Дизайн-концепція як феномен дизайнерської діяльності // Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії: Матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. К.: КУК-КНУКіМ, 2018. С. 155–158.
10. Олійник В. Галина Галинська: художник у ролі наставника // Візуальні комунікації у формуванні особистості і соціуму: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. К.: КНУКіМ, 2017. С. 130–135.

11. Олійник В. Художньо-композиційна структура поетичного видання // Матеріали XXII Міжнар. наук.-практ. конф. з проблем видавничо-поліграфічної галузі. К.: ПАТ «Укр. НДІ спец. видів друку» КП ДАК «Укрвидавполіграфія», 2016. С. 79–82.

12. Олейник В. Книжная иллюстрация как средство визуальной коммуникации в контексте украинской графики 80–90-х гг. XX столетия // Визуальная коммуникация в социокультурной динамике: Сб. статей междунар. научно-практ. конф. Казань: КФУ, 2015. С. 437–444.

13. Олійник В. Культура книги як одна з основних категорій оцінювання якості книжкової продукції // Матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. з проблем видавничо-поліграфічної галузі. К.: ПАТ «Укр. НДІ спец. видів друку» КП ДАК «Укрвидавполіграфія», 2012. С. 63–65.

14. Олійник В. Сучасний погляд українського художника-ілюстратора на оформлення дитячої книги (на прикладі творчості Костя Лавра // Дизайн-освіта 2011: Матеріали VI Міжнар. форуму. Харків: ХДАДМ, 2011. С. 146–149.

15. Олійник В. Виховні можливості дитячої книги як результат співпраці письменника і дизайнера-графіка // Українська культура XXI століття: стан, проблеми, тенденції: Матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. К.: КНУКіМ, 2010. С. 179–181.

АНОТАЦІЯ

Олійник В. А. Трансформації образної системи в дизайні української книги 1980–1990-х років. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.07 – Дизайн. – Київський національний університет культури і мистецтв, Міністерство культури України, Київ, 2018.

У роботі розглянуто вітчизняний книжковий дизайн останніх десятиліть ХХ століття у розрізі трансформаційних процесів образної системи крізь призму цілісного художнього організму, вирішеного як дизайнерськи осмислена і чітко сформована художня система. Дослідження включає аналіз всіх складників і чинників формування образної системи сучасної книги. Крім того, у відповідних розділах дисертації розкриті питання про вплив соціокультурних тенденцій на розвиток книговидавничої справи в Україні досліджуваного періоду, охарактеризовані і зіставлені художні особливості книжкової продукції 1980-х і 1990-х років, названі головні досягнення і проблеми у тогочасному мистецтві книги, а також окреслені перспективи його подальшого розвитку.

Зокрема, на підставі проаналізованого дизайну книжкових артефактів було запропоновано розподіл організації діяльності митця-дизайнера у галузі книговиробництва на індивідуально організовану і службово орієнтовану, залежно

від позиції художника у книготворчому процесі. Це явище проілюстровано у роботі реальними прикладами.

На основі аналізу творчого доробку художників і дизайнерів книги, дотичного до хронологічних меж дослідження, укладено реєстр визначних українських митців з конкретизацією їхнього внеску до розвитку вітчизняного мистецтва книги.

Ключові слова: дизайн книги, трансформації, образна система, концепція видання, метод соцреалізму, полістилізм, цензура, ідеологія, агітаційне мистецтво, інноваційні технології, архітектура книги, архітектоніка, графічний редактор.

АННОТАЦИЯ

Олейник В. А. Трансформации образной системы в дизайне украинской книги 1980–1990-х годов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.07 – Дизайн. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Министерство культуры Украины, Киев, 2018.

В работе рассматривается отечественный книжный дизайн последних десятилетий XX столетия в разрезе трансформационных процессов образной системы сквозь призму целостного художественного организма, решенного как дизайнерски осмысленная и четко сформированная художественная система. Исследование включает анализ всех составляющих и факторов формирования образной системы современной книги. Кроме того, в соответствующих разделах диссертации раскрыты вопросы о влиянии социокультурных тенденций на развитие книгоиздательского дела в Украине исследуемого периода, охарактеризованы и сопоставлены художественные особенности книжной продукции 1980-х и 1990-х годов, названы главные достижения и проблемы в искусстве книги тех десятилетий, а также обозначены перспективы его дальнейшего развития.

В частности, на основании проанализированного дизайна книжных артефактов было предложено распределение организации творческой деятельности творца-дизайнера в сфере книгопроизводства на индивидуально организованную и служебно ориентированную, в зависимости от позиции художника в книготворческом процессе. И это явление проиллюстрировано в работе реальными примерами.

Кроме того, по результатам анализа творческого наследия художников и дизайнеров книги, касающегося рассматриваемого периода, сформировано реєстр выдающихся украинских мастеров книги с конкретизацией их вклада в развитие отечественного книжного искусства.

Ключевые слова: дизайн книги, трансформации, образная система, концепция издания, метод соцреализма, полистилизм, цензура, идеология, агитационное искусство, инновационные технологии, архитектура книги, архитектуроника, графический редактор.

SUMMARY

Oliinyk V. A. The image system transformations in the Ukrainian book design in the 1980–1990s. – Manuscript.

The dissertation for receiving scientific degree of the Candidate of Cultural Studies, speciality 17.00.07 – Design. – Kyiv National University of Cultural and Arts, Ministry of Culture of Ukraine, Kyiv, 2018.

The dissertation deals with the Ukrainian book design of the last decades of the 20th century in the view of transformation processes of image system through the prism of integral artistic body, treated as a wellthought of and accurately structured artistic system. The research includes all the components and factors of image system formation of a modern book. Besides in certain chapters of dissertation the author analyses the problems of the influence of social and cultural tendencies on the development of book publishing in Ukraine in the period under investigation, gives characteristics and compares artistic peculiarities of book products in the 1980s and 1990s, describes principal achievements and problems in book arts of that time, states prospects of their further development.

As was established during the study of samples of book editions, the transformation of the figurative system in the design of the Ukrainian book of the 80-90s of the last century is an indicative phenomenon in the development of Russian book-making activity that took place in three stages. The reason for these processes was the cultural and political changes in Ukraine as a result of the proclamation of independence, the lifting of ideological pressure from all spheres of life, the denationalization of publishing houses, etc. The first stage – the preparatory stage – was limited to the 1980s and consists in the complex adjustment of the figurative system of the Ukrainian book to the forthcoming reforms as a result of the artists' undergoing ideological pressure from the authorities and their attraction to national self-affirmation. The second stage, the adaptation stage, lasted approximately from 1990 to 1995, and was mainly formed as a result of the complex gradual development of progressive design tools against the background of the new sense of self-awareness of artists. The third stage – stabilization – has been implemented since 1996, finally identifying and consolidating numerous modifications in the artistic imagery of books (positive, negative, neutral). All these signs are highlighted and systematized in this dissertation.

On the basis of analysed design of book artefacts the author offers the devision of the activities of an artist-designer in the sphere of bookproduction into individually organized and officially oriented, depending on the position of an art designer in book-creative process. This phenomenon is illustrated with factual examples.

On the basis of thorough analysis of creative work of artist and book designers, within the chronological limits of the research, the list of prominent Ukrainian artists

is made, their contribution into the development of the Ukrainian art of books is analysed.

Key words: book design, transformations, image system, issue concept, method of socialist realism, polystylism, censorship, ideology, propaganda arts, innovative technologies, book architecture, architectonics, graphic editor.

Підписано до друку 03.05.2018. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,9. Зам. 80. Тираж 100.

Видавець і виготовлювач

Друкарня Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Адреса: 01015, Київ-15, вул. Лаврська, 9; тел. +38(044)501-50-66

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів

видавничої справи ДК № 3953 від 12.01.2011